

ПРОБЛЕМА СПРИЙНЯТТЯ ІНШОГО У ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ ВИХОВАННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

УДК 37.018.43

Петро Кендзор, кандидат педагогічних наук, докторант
Інституту проблем виховання НАПН України, м. Київ

ПРОБЛЕМА СПРИЙНЯТТЯ ІНШОГО У ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ ВИХОВАННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті порушується проблема моніторингу полікультурного виховання у загальноосвітньому закладі – як природи соціокультурного середовища, так і характеру міжкультурних взаємин у шкільному колективі, впливу на цей процес різноманітних виховних чинників. Висвітлено результати аналізу ставлення молодших школярів до полікультурної багатоманітності; визначено найбільш суттєві проблеми у їхньому сприйнятті Інакшості.

Ключові слова: полікультурне виховання, молодші школярі, загальноосвітній навчальний заклад, ставлення, середовище.

Лит. 6.

Петр Кендзер, кандидат педагогических наук, докторант
Института проблем воспитания НАПН Украины, г. Киев

ПРОБЛЕМА ВОСПРИЯТИЯ ДРУГОГО В ПОЛИКУЛЬТУРНОМ ВОСПИТАНИИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

В статье поднимается проблема мониторинга поликультурного воспитания в общеобразовательном учреждении – как природы социокультурной среды, так и характера межкультурных отношений в школьном коллективе, влияние на этот процесс разнообразных воспитательных факторов. Представлены результаты анализа отношения младших школьников к поликультурному многообразию; определены наиболее существенные проблемы в их восприятии инаковости.

Ключевые слова: поликультурное воспитание, младшие школьники, общеобразовательное учебное заведение, отношение, среда.

**Petro Kendzor, Ph.D. (Pedagogy), Doctoral
Institute of Educational Problems NAPS of Ukraine, Kyiv**

THE PROBLEM OF PERCEPTION THE OTHER IN MULTICULTURAL EDUCATION OF JUNIOR PUPILS

The article is focused on monitoring problem of multicultural education in secondary schools – as socio-cultural environment nature, as well as nature of intercultural relationships in school and it's impact on various educational factors. The results of the analysis of the attitude of the younger students to multicultural diversity and the most significant problems in their perception of otherness are reflected.

Keywords: multicultural education, younger students, secondary school, attitude, environment.

Постановка проблеми. Як свідчить світова освітня практика, вагомим суспільним викликом, який має бути покладено в основу виховної діяльності, є підготовка особистості до визнання цінності іншої культури, необхідності міжкультурних контактів та конструктивної взаємодії у процесі діалогу культур. Саме тому полікультурне виховання є конструктивною та адекватною реакцією системи освіти на суспільні проблеми, які виявляються у міжетнічних та міжконфесійних конфліктах, інших соціальних антагонізмах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових досліджень (В. Бойченко, Л. Волік, В. Єршов, В. Компанієць, Т. Левченко, І. Лощенова, Г. Розлуцька, Л. Узунова, О. Шевнюк,

Н. Якса та ін.) свідчить про актуальність та важливість полікультурного виховання в сучасних умовах динамічного та глобалізованого суспільства. Водночас реалізація ідей полікультурного виховання потребує постійного моніторингу як природи соціокультурного середовища, так і характеру міжкультурних взаємин у шкільному колективі, впливу на це різноманітних виховних чинників. Саме тому **метою статті** є висвітлення результатів аналізу ставлення молодших школярів до полікультурної багатоманітності, виявлення спрямованості та характеру їх поведінки у ході міжкультурної взаємодії, визначенні найбільш суттєвих проблем у їхньому сприйнятті Інакшості.

Виклад основного матеріалу. Різноманітність

ПРОБЛЕМА СПРИЙНЯТТЯ ІНШОГО У ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ ВИХОВАННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

існує всередині і між групами відповідно до культурної, етнічної, регіональної, лінгвістичної, соціальної, економічної, технологічної, політичної та релігійних відмінностей. Аналіз наукових досліджень дають змогу стверджувати, що полікультурне середовище характеризується не тільки полікультурністю в етнічному вимірі, але й багатоманітністю за соціальними, статевими, релігійними, віковими, професійними, політичними, культурними ознаками. Ці різні аспекти полікультурного суспільства акцентують наявність відмінностей між людьми, тобто маркерів Іншого: гендер, стать, етнічність, мова, релігія, територія, статус, професія, переконання, політичні уявлення, спосіб життя тощо.

Дихотомія “Ми-Інші” визначає процес конструювання та мобілізації спільнот і є визначальним чинником ефективної соціалізації особистості та характеру міжособистісної комунікації в полікультурному середовищі.

Здійснений аналіз психолого-педагогічних досліджень (Б. Ананьєв, Т. Бабаєва, І. Бех, О. Кононко, О. Леонтьєв, В. М’ясищев, Ю. Приходько, С. Рубінштейн) дозволив дійти висновку, що категорія “ставлення” є важливою як у тезаурусі полікультурного виховання, але й у контексті моніторингу існуючої ситуації.

Вихідним положенням теоретичних міркувань Б. Ананьєва є те, що ставлення є визначальним чинником формування характеру особистості. Зокрема, вчений зазначив, що “ставлення людини стає рисою її характеру, коли воно укорінюється, обживається, проходить червоною ниткою через різні зрізи особистості, стає постійним, стійким та внутрішньо значущим для людини” [1, 77]. На думку В. М’ясищева, “психологічні ставлення у розвинутому вигляді являють собою цілісну систему індивідуальних, вибіркового, свідомих зв’язків особистості з різними сторонами об’єктивної дійсності” [4, 17].

І. Бех, характеризуючи психологічну структуру ставлення особистості, підкреслює важливість емоційного компонента суб’єктивно-оцінних ставлень суб’єкта, наголошуючи, що ставлення особистості відбувається у процесі накладання її емоцій на предмет, що певною мірою усвідомлюється, пізнається нею [2, 208].

Ю. Приходько, досліджуючи проблему генези провідних ставлень дитини дошкільного віку, визначає сутність поняття “ставлення” як суб’єктивний, базований на індивідуальному досвіді, вибіркового зв’язок людини з різними значущими для неї сторонами дійсності, що розпочинає формуватися у дитинстві й виступає необхідним атрибутом життєдіяльності дитини і водночас важливим чинником її особистісного розвитку [6, 159].

У цьому контексті О. Кононко підкреслює, що динаміка розвитку особистості пов’язана із зміною ставлення дитини до середовища, а кожна зміна в цій єдиній динамічній системі відносин є новим етапом у розвитку свідомості дошкільника, оскільки вона відображає зміни в тому, як він виділяє себе з оточуючого світу і як з ним співвідноситься [3, 6 – 7].

Отже, ми дійшли висновку, що психологічна категорія ставлення відображає зв’язок особистості із середовищем, що базується на індивідуальному досвіді суб’єкта пізнання і взаємодії.

У контексті порушеної проблематики нашого дослідження особливий інтерес представляє періодизація Ж. Піаже процесу усвідомлення дитиною своєї етнічної приналежності: у 5 – 7 років дитина здобуває первинні та визначальні знання про етнокультурні особливості рідного народу; у 8 – 9 років дитина чітко ідентифікує себе із своєю етнокультурною спільнотою, висуває підстави ідентифікації – етнічна приналежність батьків, місце проживання, рідна мова; у 10 – 11 років особистість характеризується здатністю визначити унікальність історії, специфіку народних традицій та побутової культури своєї етнічної спільноти [5, 37 – 45].

У контексті досліджуваної проблематики важливим було діагностувати характер взаємостосунків у шкільному колективі на етнічному, релігійному чи мовному ґрунті, визначити найбільш впливові чинники процесу міжкультурної комунікації у шкільному середовищі. З цією метою нами розроблено діагностичний інструментарій для визначення характеру міжкультурної взаємодії учнів різних вікових груп у загальноосвітній школі. Зокрема, у ході дослідження застосовувалися такі форми психолого-педагогічної діагностики, а саме: Анкета особистісної самоідентифікації дітей молодшої школи; Анкета опитування батьків дітей молодшої школи; Анкета дослідження характеру ставлення учнів школи до представників різних культурних груп за етнічною, мовною, релігійною, регіональною чи соціальною ознаками; адаптована до учнів середнього та старшого шкільного віку шкала соціальної дистанції Богардуса.

Опитування проводилося серед учнів різних вікових категорій, які проживають у різних типах населених пунктів та різних регіонах України. Загалом до опитування було залучено 1145 учнів різних вікових категорій із загальноосвітніх навчальних закладів різних регіонів України та 82 батьки учнів молодших класів. Маючи можливість автоматичного підрахунку результатів

ПРОБЛЕМА СПРИЙНЯТТЯ ІНШОГО У ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ ВИХОВАННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

анкетування в он-лайн режимі, здійснювалася диференціація респондентів за віковою, статеву, етнічною, релігійною та географічною ознаками.

До опитування залучалися передусім колективи тих навчальних закладів із різних регіонів України, де особливо яскраво виявлявся характер полікультурності за етнічною, мовною, релігійною ознаками. Водночас важливим було також проаналізувати характер ставлення школярів різних вікових груп до проявів Інакшості не лише на міжкультурному рівні, але й за такими соціальними категоріями як вік, стать, походження, рівень матеріального забезпечення, фізичними характеристиками (колір шкіри, текстурою волосся, вага, ріст, особливі потреби тощо).

Важливо зазначити, що при формуванні списку навчальних закладів до участі в опитуванні враховувалося рівномірне залучення навчальних закладів із різних регіонів України, а також із різних типів населених пунктів (сіл, селищ міського типу, містечок районного та обласного значення, міст – мегаполісів).

У ході роботи з віковою групою школярів початкової школи ми розробили діагностичний інструментарій, котрий враховує психологічні особливості поведінки та процесу культурної ідентифікації у дітей молодшого шкільного віку. Зокрема, було розроблено низку завдань, які мали на меті діагностику як рівня розвитку різноманітних сфер ідентичності в учнів молодшого шкільного віку, так і характеру ставлення молодших школярів до культурної багатоманітності у їх найближчому оточенні. Складність такої діагностики була зумовлена віковими особливостями розвитку молодших школярів, низьким рівнем розвитку особистісної ідентичності, початковим досвідом соціальної інтеграції, нерозумінням характеру культурної багатоманітності та проблем, що можуть виникати у процесі міжкультурної взаємодії.

Саме тому діагностування характеру та способу ставлення молодших школярів до полікультурної різноманітності відбувалося також за допомогою методу спостереження за процесом взаємодії учнів – представників різних культур під час виконання певних завдань, ігрових видів діяльності, у ході бесід тощо.

Беручи до уваги той факт, що усвідомлення культурної та соціальної приналежності в учнів початкової школи лише формується, перелік різних типів ідентичності ми звели у два кластери: “Мое ближче оточення” та “Мое ширше оточення”. Так кластер “Мое ближче оточення” представляв ідентифікацію, що фіксує позиції в міжособистісних стосунках на рівні сім’ї, родини, друзів, учнів класу чи школи, сусідів. Інший

кластер “Мое ширше оточення” відображав різні рівні ототожнення особистості із такими суспільними групами, про які дитина знає, але в силу різних обставин ще не вступає у безпосередню комунікацію. Зокрема, це – мешканці вулиці, жителі населеного пункту, області, регіону, громадяни України, Європи, світу.

Характеризуючи результати вибору дітей молодшого шкільного віку серед різних типів ідентичності кластеру “Мое ближче оточення”, зазначимо широку палітру ідентифікації у дітей молодшого шкільного віку. Практично всі перелічені типи ідентичності потрапили у сферу їхньої уваги. Досить часто, за словами педагогів, які проводили опитування, для дітей було серйозною проблемою обмежитися лише двома виборами із кожного кластеру, адже інформація про інші типи ідентичності до певної міри була відомою або вони вже мали певний досвід комунікації з представниками тієї чи іншої суспільної групи.

Аналізуючи показники опитування учнів молодших класів, зазначимо, що пріоритетом у дітей молодшого шкільного віку була ідентифікаційна категорія “моя сім’я” (85 %, 1). Наступною за нею обрана категорія – “учні мого класу” (57 %, 4). Це свідчить про значний вплив на формування особистості дитини молодшого шкільного віку найважливіших спільнот – сім’ї та школи, зокрема колективу в класу.

Інші ідентифікаційні категорії, котрі входили до сфери ближчого оточення молодшого школяра, займали значно нижчі місця у рейтингу вибору, зокрема, родина – 21, 1 %, мої друзі – 15,3 %, учні мого класу – 14,6 %, мешканці мого будинку – 9,2 %, учні моєї школи – 6,1 %.

Аналізуючи ідентифікаційний рейтинг з числа категорій, котрі входять до сфери ширшого оточення дитини (мешканці моєї вулиці, мешканці мого міста, люди з моєї області, люди з мого регіону, громадяни України, європейці, всі люди на світі), зазначимо, що респондентам було важче зробити вибір. За інформацією вчителів, які проводили опитування, для дітей молодших класів було важко ідентифікувати такі поняття як область, регіон, континент. Саме тому найбільший вибір дітей припав на більш зрозумілі для них поняття, а саме: мешканці мого населеного пункту – 47,2 %, мешканці моєї вулиці – 25,1 %.

Слід зазначити, що саме ідентифікація із Україною була об’єктом вибору у найбільшій кількості молодших школярів, а саме – 89,2 %. У цьому контексті нас зацікавив порівняльний аналіз такого вибору серед учнів молодших класів навчальних закладів із різних регіонів України. Варто зазначити, що всупереч усталеному

ПРОБЛЕМА СПРИЙНЯТТЯ ІНШОГО У ПОЛКУЛЬТУРНОМУ ВИХОВАННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

стереотипу про спадаючий характер в українському суспільстві рівня особистісної ідентифікації з Україною в географічних та політичних координатах Схід-Захід, у ході нашого дослідження вихованці з усіх без виключення регіонів виявили високі показники ототожнення та відчуття себе громадянами України: молодші школярі із Заходу України – 92,3 %, Центру – 87,5 %, Півдня – 79,2 %, Півночі – 90,1 %.

Аналізуючи соціальний характер процесу особистісної ідентифікації, зауважимо, що молодші школярів із невеликих населених пунктів, як правило, у першу чергу ідентифікують себе громадянами України. Водночас у дітей із великих міст першочерговою є ідентифікація із своїм містом, регіоном, а лише потім із країною. Нерідко, за словами вчителів, молодшим школярам було важко розрізнити етнічну та громадянську сутність категорії “українець”.

Беручи до уваги той факт, що в силу несформованості ідентифікації молодшого школяра важко прослідкувати особливості взаємодії у шкільному колективі у відповідності до різних соціокультурних чинників, задля діагностики характеру взаємовідносин на рівні дитина-дитина, дитина-вчитель, дитина-інший дорослий в залежності від соціокультурного статусу особистості було проведено опитування батьків дітей молодшого шкільного віку.

Думка батьків є цінним джерелом нашого дослідження тому, що молодші школярі, як правило, є більш відкритими та охоче інформують батьків про різноманітні проблеми міжособистісних стосунків у класі та школі, зумовлені несприйняттям чи приниженням гідності дитини через її Інакшість. Відтак у ході підготовки опитування батьків до уваги бралися такі аспекти: характер взаємостосунків у шкільному колективі в залежності від етнічної та релігійної приналежності; расових, статевих відмінностей, особливостей фізичного розвитку (особливі потреби, нетипова конституція тіла, нестандартна вага і ріст тощо), відмінностей соціального походження (з села чи міста, з іншого регіону, іншої країни) та рівня матеріального добробуту.

Одним із важливих завдань опитування батьків була діагностика потенційних сфер, де їхні діти відчували душевний дискомфорт чи приниження гідності за ознаками соціокультурних відмінностей та особливостей. Важливим був також аналіз стану готовності батьків формувати у своїх дітей позитивне ставлення до культурних відмінностей інших людей.

До опитування було залучено здебільшого батьків дітей, котрі навчаються у класах із яскраво

вираженим багатоманітним середовищем. Зауважимо також, що батьки дітей молодшого шкільного віку охоче брали участь у такому опитуванні, а їх відповіді супроводжувалися додатковими коментарями, де вони описували більш детально проблемні ситуації, які траплялися із їхніми дітьми відповідно до їхньої культурної, соціальної чи фізичної Інакшості.

Аналізуючи характер відповідей батьків молодших школярів на запитання анкети “Чи доводилося вашій дитині впродовж останнього року переживати почуття приниження або страху через те, що вона чи її батьки є представниками іншої національності /етносу”, зазначимо, що відповіді батьків здебільшого заперечували такі явища (85,3%). Тобто негативне ставлення до дітей молодшого шкільного віку відповідно до етнічної ознаки серед батьківської громади загалом не спостерігалось.

Попри те на запитання щодо ставлення до дитини іншого релігійного віросповідання про поодинокі факти такої дискримінації зазначило 33,4 % батьків, а про частіші випадки – 17,2%. На основі аналізу коментарів батьків можна зробити висновки, що така ситуація пояснюється, з одного боку, яскраво вираженою релігійною та конфесійною багатоманітністю, особливо у школах, котрі знаходяться у великих населених пунктах, а з іншого боку, існуванням монополії священників певної конфесії у здійсненні опіки над навчальним закладом. Особливо це має місце під час проведення загальношкільних заходів, святкування певних релігійних свят, підготовки дітей до першого причастя тощо.

У ході опитування батьків молодших школярів відбувалося з’ясування ставлення дітей до фізичної Інакшості. Так 75,6 % батьків стверджують, що у молодшій школі мають місце непоодинокі випадки приниження гідності особистості відповідно до фізичних особливостей (надмірної ваги, статі, високого росту тощо). Нижчим є такий показник у ставленні до своїх ровесників із вадами розвитку. Це можна пояснити тим фактом, оскільки діти з особливими потребами в Україні, як правило, не інтегровані у процес загальної шкільної освіти та системи позашкільної роботи, їх навчання відбувається в індивідуальній формі чи у спеціальних медичних закладах. Отже, українські школярі як з молодшої школи, так і старших класів не мають достатнього досвіду спілкування та взаємодії із своїми ровесниками з особливими потребами, а характер їхнього ставлення до такої категорії людей нерідко характеризується байдужістю та відстороненістю.

Друга частина анкети для батьків молодших школярів мала на меті визначення суб’єктів, котрі

ПРОБЛЕМА СПРИЙНЯТТЯ ІНШОГО У ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ ВИХОВАННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

спричиняють дискримінацію дитини в силу її культурної, фізичної чи соціальної Інакшості. У цьому контексті батьки зазначили найчастіші випадки порушень прав дитини на людську гідність та культурну неповторність передусім з боку інших учнів класу (80,3%), сусідів та мешканців будинку чи населеного пункту (45,2%), з боку інших людей 59,1%. У категорії “інші люди, які спричиняють безпосередню дискримінацію дітей молодшого шкільного віку за культурною, фізичною чи соціальною Інакшістю” було зазначено пасажирів громадського транспорту, працівників державних установ, туристів тощо.

Випадки проявів негативного ставлення до культурної багатоманітності опосередковано виявлено здебільшого в матеріалах Інтернету (45,2%), програмах телебачення (44,1%), шпальтах газет, журналів (14,1%) та у змісті шкільних підручників (“інколи” – 65,2%, “часто” – 9,5%). Зокрема, що стосується шкільних підручників, деякі батьки заявили про право їхніх дітей навчатися за допомогою російськомовних підручників. Траплялися непоодинокі коментарі щодо відсутності в підручниках для початкової школи інформації про інші етноси, які історично проживають на території України, та її культурну різноманітність.

Не дивлячись на те, що батьки молодших школярів майже одноставно визнали потребу виховання толерантного ставлення дітей до соціокультурних відмінностей особистості, результати опитування виявили, що значна частина батьків належним чином не усвідомлює проблем, пов’язаних із співіснуванням у класному та шкільному колективі дітей із різною культурною ідентичністю. Досить часто серед батьків переважають асиміляційні або ізоляційні підходи у питаннях міжкультурної взаємодії. Не вважають вони збереження культурної своєрідності кожної особистості важливішим за інтереси більшості учнів класу та їх батьків.

Порушені у ході опитування батьків проблеми актуалізують значення педагогічної просвітницької роботи серед батьків щодо популяризації культури толерантності та поваги до інших людей, розв’язання конфліктних ситуацій у щоденному житті, що є основою формування у дітей суспільних стереотипів. Варто зазначити також, що досить часто перший досвід негативного сприйняття Інакшості дитини молодшого шкільного віку може спричинити до важкої та тривалої психологічної травми.

На основі аналізу результатів опитування респондентів молодшого шкільного віку та їхніх батьків щодо характеру їх ставлення до культурної, фізичної та соціальної Інакшості ми прийшли до таких висновків.

Найбільш відчутними ідентифікаційними індикаторами для молодших школярів є сім’я, колектив класу, а також усвідомлення себе як громадянина своєї країни. Значно слабшою є ідентифікація цих дітей із загальношкільним колективом, громадою свого населеного пункту, а також Європою чи світом.

У ході опитування поширений суспільний стереотип про ксенофобію у ставленні до представників інших рас в Україні не підтвердився. Діти молодшого віку (більше 80,4%) виявили повагу до цієї категорії людей, і для них питання дискримінації за расовою ознакою не є актуальним.

Водночас у молодших школярів найбільший вияв має недоброзичливе ставлення до відмінностей за ознаками фізичної Інакшості (стать, колір шкіри, конституція тіла). Не завжди позитивно діти молодшого шкільного віку сприймають тих ровесників, хто розмовляє іншою мовою, має надмірну вагу, приїхали із села, матеріально не забезпечені.

Чинники регіонального походження із Сходу, Заходу, Центру та Півдня України у відповідях молодших школярів не мали особливого значення, хоча у ставленні до осіб із Сходу України у дітей практично з усіх регіонів України виявлено емпатію, співчуття.

Безпосередніми суб’єктами, які спричиняють дискримінацію дітей молодшого шкільного віку за культурною, фізичною чи соціальною Інакшістю, на думку батьків, є учні класу, сусіди чи мешканці будинку, пасажири громадського транспорту.

Прояви негативного ставлення до культурної багатоманітності, на думку батьків молодших школярів, в опосередкованій формі виявляються здебільшого в Інтернет-матеріалах, програмах телебачення, шпальтах газет і журналів, а також у змісті шкільних підручників.

Висновки. Таким чином, моніторинг стану полікультурного виховання учнів загальноосвітньої школи дає змогу моделювати ефективний виховний процес, що включає нові виміри полікультурної освіти – як основи діалогу, що відображає різноманітність суспільства; навчання, щоб жити разом; створення можливостей активної участі у суспільному житті кожного представника суспільства. Місія школи – використання потенціалу багатоманітного суспільства з метою його інтеграції, формування поваги особистості до різних ідентичностей, становлення багатократної ідентичності на шкільному, місцевому, регіональному, національному, європейському, глобальному рівнях. Це вимагає розвитку міжкультурної компетентності в учнів різного соціокультурного походження, що включає

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ МЕХАНІЗМИ ВЗАЄМОДІЇ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ І РИНКУ ПРАЦІ

сукупність здатностей: чутливість до різних соціокультурних джерел людської різноманітності; уміння спілкуватися з іншими і вступати в діалог; уміння та навички роботи в команді, кооперативного навчання, розв'язання конфліктів, розвиток емпатії та впевненості в собі; критичне мислення та особисту рефлексію. Такий підхід передбачає не лише зміни у змісті навчальної програми, але й у виховному середовищі, в якому відбувається процес навчання і виховання учнів, а відтак подальше наукове опрацювання порушеної проблематики.

1. Ананьев Б.Г. *Избранные психологические труды: в 2-х томах* / Б.Г. Ананьев. – М., 1980. – Т. 2. – 1980. – 287 с.

2. Бех І.Д. *Виховання особистості: у 2 кн.* / І.Д. Бех.

– К.: *Либідь*, 2003. – Кн. 1: *Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: наук. видання.* – 2003. – 280 с.

3. Кононко О.Л. *“Я у Світі”*: нова світоглядна позиція / О.Л. Кононко // *Дошкільне виховання.* – 2009. – № 1. – С. 5 – 9.

4. Мясцев В.Н. *Психология отношений: избр. психол. труды* / В.Н. Мясцев; [под ред. А.А. Бодалева]. – М.: Изд. “Ин-т практ. психологии”; Воронеж: НПО “МОДЭК”. – 356 с.

5. Пиаже Ж. *Избранные психологические труды* / Ж. Пиаже. – М.: *Международная педагогическая академия*, 1994. – 680 с.

6. Приходько Ю.О. *Генезис провідних ставлень дитини дошкільного віку як основа її особистісного розвитку: дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.07* / Ю.О. Приходько; *Український держ. педагогічний ун-т ім. М.П. Драгоманова.* – К., 1997. – 428 с.

Стаття надійшла до редакції 15.06.2015

УДК 334:377.1:331.5

Михайло Копельчак, кандидат педагогічних наук, завідувач відділу економіки ПТО
Львівського науково-практичного центру Інституту ПТО НАПН України

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ МЕХАНІЗМИ ВЗАЄМОДІЇ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ І РИНКУ ПРАЦІ

У статті розглядаються напрями взаємодії суб'єктів ринку праці у процесі професійної підготовки робітничих кадрів. Визначено умови розвитку професійно-технічної освіти на регіональному рівні.

Ключові слова: організаційно-економічні механізми, професійно-технічна освіта, професійна підготовка, робітничі кадри.

Літ. 5.

Михаил Копельчак, кандидат педагогических наук, заведующий отдела экономики ПТО
Львовского научно-практического центра Института ПТО НАПН Украины

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ МЕХАНІЗМИ ВЗАЄМОДІЇ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ І РИНКУ ПРАЦІ

В статті розглядаються напрями взаємодії суб'єктів ринку праці у процесі професійної підготовки робітничих кадрів. Визначено умови розвитку професійно-технічної освіти на регіональному рівні.

Ключевые слова: организационно-экономические механизмы, профессионально-техническое образование, профессиональная подготовка, рабочие кадры.

Mykhailo Kopelchak, Ph.D. (Pedagogy), Head of the Economics of Vocational Education Department
Lviv Research Centre of the Institute of vocational education of National Academy of Educational Sciences Of Ukraine

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM OF INTERACTION OF VOCATIONAL EDUCATION AND LABOUR MARKET

The directions of the interaction of the subjects of labour market in the process of professional training of the working staff are examined in this article. The terms of the vocational education development at the regional level are defined.

Keywords: organizational and economic mechanisms, vocational education, professional training, working staff.

Постановка проблеми. Перед системою професійно-технічної освіти, зокрема регіональною, висунуто ряд нових завдань, серед яких є: педагогічний супровід професійної підготовки населення регіону; відродження економіки сіл,